

TANULMÁNY

CSÁNYI ERZSÉBET

Az arckép iktatása

JUNG KÁROLY KÖLTÉSZETÉRŐL

Jung Károly két szabadvers-folyam publikálásával nem tévedett, amikor egyetemista korában, 1968-ban, a Symposion-füzetek 1. számában megkockáztatta kiaknázni a költői hang artikulálásának divatos lehetőségeit. Az *Ég az erdő* c. füzetben a Kassák-féle avantgárd élethabzsolás testre szabott darabjait munkálja ki, magánhasználatra. A középiütt beiktatott kollázssal összhangban a szerző a szöveget is a mindennapok jelen pillanatának hordalékából ollózza össze, miközben mindent beragyog egy fennlen hirdetett gátlástalanság és ifjonti, bős derű.

„Ez az egész duma” irodalomcentrikus; a jövés-menés élményeit a könyvek, írói nevek, folyóiratügyek, irodalmi utalások izzítják fel. Élet és irodalom egybejárásának vágya tükröződik minden mozdulatban, az olvasmányélmények az élet tartalmi feltöltésének eszközei: „tele pofával szagolom a tavalyi / fenyőtobozokat / kettőt elhozunk egyik w. sanyika könyvén van a másik horváth / jánoson”. / A versek közege az akció; a nyüzsgés, az utazás jó alapanyag ahhoz, hogy ráépüljön a világ reflexív befogadása, egy heves szellemi tájékozódási igény. A világ érintése: az irodalom, a történelem, a természet, a banalítások összehordott törmelékei egy sokat mondó felszín tapintanak ki, s ez az intonáció máris magába foglalja *mélység és felszínesség* azon keverékét, ami Jung költészetét a későbbiekben is kíséri – annak ellenére, hogy versnyelve állandó metamorfózison esik át.

Két év múlva, 1970-ben jelent meg a *Leng* c. újabb kötet. A lengés állapota eleve egy elvonatkoztatottabb világra utal, s a versek is tömondatokban, hiányos mondatokban harapják el a szót. Megbillen az a nyeresre álló élethelyzet, ami a korábbi két versből kirajzolódott. Az új költői stratégia visszavonja „a szép színes világ” áradását, s a hangsúlyt átteszi a szóra, amelyet kővel és kopasz tájjal bástyáz körül. A szó, a mondat emancipálódása játszódik le e fordulattal az előbeszédszerű hadarás rovására. A magába fordulás nem mond le mindenről, fenyegetően keresi a nyelv lehetőségeit: „De repetit mondatokban puskagolyó.” (*Leng*)

Míg az *Ég az erdő* alapházisa a mozgás, a cselekvés volt, itt alig akad ige, a lengés is csak a szél okozza, esetleg a tárgy önsúlya: „Szemében alvadt nyüzsgés.” (*Üres agora*) Egy védtelen helyzetbe dermedve szűri a szót a költő, s immár nem leli örömét a konkrét tarka világ versbe emelésében. Irreális, redukált táj, elvont fogalmak, mesterségesen kiképzett látkép: „Átlengeni egy másik térbe, / Akárha jeges léghuzaton is, / Egy másik képbe, / Egy tiszta idomú térbe, / Az egyedül lehetséges térbe; / Átlengeni / Két hideg csúcson, / Mely összenéz.” Avagy: „Kompakt táj roncsai. / Ágak korróziója.” (*Part II.*)

Az elborult kedv, a világtól való elfordulás, s a maradék világ kietlensége az elmélyültebb rákérdezés pillanatát teremti meg. Allegorikussá merevednek a történések, a hősök. Tétova tragikum honol „síkban”, „résben”, „kép aljában”, egy „negatív lombosodásban”. Alattomosan zajló folyamatok ássák alá a gyanútlanyságot: repedés, hervadás, lapulás, üszkösödés, foszlás, horpadás, csobogás, zuhanás, alvadás, nyüzsgés, alkonyodás, robbanás, dermedés, félbemaradás, megakadás, foszladozás, lengés. Mindenekelőtt ez a visszafogottság, dísztelenség, ez a kopogó szófukarság, szóredukció jellemzi a *Leng* első fejezetét. Nyelv és gondolat fegyelme révén jön létre az „egyszó világ”, a „miniatűr belső készenlét”.

A „tisza idomú térbe” azonban lassan visszaszökik a lírai szubjektum, s az eddig ember nélküli tájban most „kimért léptekkel” megindul: „Az első szó egyben a pont is / Az első lépésben az összecsuklás.” (*Aracsi elégia*) A megenyhülés tünete, hogy az ellenséges, tárgyiasult, idegen vidékre ismét visszatér titkaival a lírai én: „A párában kirajzolódunk. / Egyszerre mi vagyunk a tiszta kép.” (*Titok*) Immár nemcsak az „idő siklik”, de a szubjektum is megmozdul, elfogadja a test élményeit, a lélek rezdüléseit. A személyesség közvetettebb formái (egyes szám 2. személy, többes szám 1. személy) után a lírai hős egyes szám első személyben nyilatkozik meg: „Még itt ülök...” Az elutasított világ, amelyben eddig a KÖ motívumai domináltak, ahol „lénynek semmi nyoma”, s az élettelenység kulisszái között csak „kilótt mozdulat” nyílt a térbe, most egybesimul az emberrel: „Alattam a táj, / Fölöttem dombok, / Magam a domboldalon, / Az ember, bár sokszor / Eltüntetné nyomait, / Itt járt, itt jár...” (*Baranya*)

Versek árnyéka címet viseli a prózaversek fejezete. Oldott, vallomásos nyelv. A vers mint menedék koncepciója nyilvánul meg itt, miközben az eddigieknél nyíltabban fogalmazódik meg a kietlenség benépesítésének vágya: „Tetten érni a tárgyak beszédét.” Az anyagi világ önző élete, „a szervesetlen anyagok lázadása”, a „tárgyak belső éjszakája” tartja fogva a még mindig absztrakt leírásokat. Ezek a prózában elmondott költői megfigyelések úgy is felfoghatók, mint a kötet első részéből való „egyszó világok” kevésbé dermedt, több szóval kifejtett, epikus párhuzamok. A tömörségre építő lírai miniatűrök világának árnyéka, megnagyobbodó vetülete ugyanazt az életérzést tükrözi. A melázó, elvonult meditáció a létezés, a távozás, a fogantatás, a halál gócpontjait próbálja kimérni mérnöki részvétlenséggel.

A kötet záró *Két profán vallomás*ban a kísérletezések beért tapasztalatai oldódnak fel egy egyszerűbb emberi beszédben: „Milyen szépek is este a felhők.” (*Éjszaka a nyugvás ideje*) A Füst Milán emlékének szentelt költemény a mester párbeszédés stílusában, jelenet keretében, a szerep távolságából mondja el panaszait: „Egyre tartott a rémület. Dühöngött az objektív semmi.” Az evilági lét tétjét, értékét, mértékét latolgató gesztus a döntés felfüggesztésével zárul: „S a szél békésen lengeti setét haját s szakállát az alkonyatban.” Maradékéltalan bizonyossággal csak a monumentalitás élménye tárulkozik fel: „Lent, valahol, távol, elvonul a világ. Végtelen menet.”

A másik vallomás gondolatköreit is a „szörnyű kételkedés” tartja fogva, melyre nem hoz enyhületet a kő, a szó tektonikus rétegeinek feltárása sem.

Ez a motívumkincs és puritán versnyelv nem kérkedhet egyedülálló újszerűséggel, de utat nyit a saját szónak. Már e korai verseken is végigvonul a lovas katona igézete, aki sisakban, páncélban, fegyverrel és vérttel ellátva jelképezi a múltat, s egy bal-sejtelmű jövőt. A legjobb verssorok születnek meg ebben a képzetkörben: „A vár alatt üvöltő tömeg / A falak mögött üvöltő tömeg / A senki földjén még patakzik a szó...” (Balassi)

Az ihletettségek a kétségtelen masszái a későbbiek során fontos kötőanyagga lesznek, s rácsafolnak arra a feltételezésre, miszerint e költészet a valóságfedezet hiányától szenved: „Az egész Jung-költészet leng, leng, lengedez...” (Podolszki József)

1977-ben teszi közzé a szerző újabb verseit *Ami nincs* címmel. Az imént jelzett történelmi jelmez tematikus kibontásával a költő egy egzotikus és monumentális világra lel, amelyben szikár melankóliája teljes fényben tud megmutatkozni. Kassák és Füst Milán után most még József Attila hangja is belevegyül a hatások ellenére is autonómmá váló beszédbe.

A falaknál barbárok kószálnak c. fejezet egészében egy olyan fiktív, „kérges, egybeállt időt”, történelmi időegyveleget hoz létre, amely megidézi a görög–római kort, a középkort, a letűnt évszázadokat. Ezt az idő-konglomerátumot a nyereség élménye homogenizálja: a „verejtékszag”, a „dögvész szaga”, „elhal a szó, nyertés, ölelés, paták robaja”. Poroszlók, sámánok, helytartók, zsoldosok, légionáriusok, barbárok, bocskorosok, héroszok, seregek, követek szerepében bukkan fel a lírai hős, akit „örök rettegésben” tart a „nyomában leszálló por”, „az idő szítáló pora”. (*Fakuló emlékezet, Magas part, folyó*) „S arca elmosódott az emlékezetben” – hangzik az az ítélet, amit oly konokul ostromolnak e versek.

A Post vitam gloria c. fejezetben explicit metanyelvi közlés fogalmazza meg a költői törekvések irányát: „Úgy kellene, tárgyilagos hangon, / Szenttelenül leírni a három / Falat, hogy a mondat kopáron, meredek ívben, csak rohanjon / A veszte felé”. (*Dombó*) A nyilegyenesen kilőtt mondatvilág, amely pont nélkül, megállás nélküli iramban, magas hanghordozást követelve, szapora lélegzetvétel mellett tartja feszültségben a lelket az egész versmondat során – *A Disque Bleu füstje* c. költeményben bontakozik ki teljes pompájában.

A megszólalás könnyed, mindennapi helyzetet idéz: „Mielőtt hazatérnénk, / Gyújsunk rá még egy caporalra”; nyoma sincs a történelmi rekvizitumoknak és a nyelvredukciós módszernek. Könnyedek a banálisan egyszerű megállapítások is, amelyek azonban egyre ellentmondásosabban halmozódnak egy groteszk létélménybe: „S lengje körül ez a kék füst / Kérgesedő arcunkat, / Hogy gyóztünk, mégis gyóztunk, / S meghalunk, / Tavasszal vagy nyáron, / Mind egy szálíg...” Szemantikailag még jobban feltöltődik a cigarettafüstként lebegő-lengő-szálló szintaxis, midőn a költő (József Attilától és Füst Milántól való) versemlékek áramát bocsátva a szövegbe, ritmus és vízió könnyed komplexitását hozza létre. Egy ismétlődő-variálódó sor lengi körül ezt az egyetlen lírai lélegzetvételtől álló melankóliát, amelyből mégiscsak úgy sugárzik a vágyakozás.

„Lengje körül a kék füst”, „azt is lengje körül a kék füst”, „s szálljon el a kék füst”, „s lengje körül ez a kék füst”, „valamint a Disque Bleu füstje”, „áldozati oltárának füstje: az ismétlődés indája valóban „világfaként bezárva fonja be örökre” (*Dombó*) az egymondatos verset, amely a költőelő, Gál László emlékének szentelve, az elmúlás ürügyén az élet, talán épp a mulandóságában megszépülő Élet védőbeszédévé válik.

Költői-szerkesztői tudatosságra vall, hogy az egymondatos verskonceptiót kifejtő *Dombó* c. költemény és az elképzelést megvalósító mű egymás mellé került a kötetben.

A „kései sámán”, az „agg romantikus” (*Kései sámán*) „visszalényegülési” (*Post vitam gloria*) kísérletei lassan elszivárognak, felszívódnak. A szónak mint kőnek a mítosza, a kavics szilárdsága utáni nosztalgia a tárgyilagosság iskoláját járatta ki a megszólalóval. Az eluralkodó szonettforma is jelzi a fordulatot. A korábbi kötet hermetikus, elutasító világa feloldódik, s egy lágyabb kételkedés, melodikusabb kesergés keresi „a szó

ürügyeit". (*Post vitam gloria*) A művek távlatából azonban a távolságtartó, „epikus” (Utasi Csaba) és „szinte balladai” (Horváth Mátyás) hangú történelmi tablók jóval fontosabbak „egyszerű hangulatteremtésnél”, avagy „erőnléti gyakorlatnál”. (Utasi Csaba) A versszervezés ilyesfajta keménysége nélkül ugyanis szétolvad a lírai vallomás: „Elindultam / Etáj felé, / Ünnepet vártam, / Későbbieknek / Okulásul / Elmondani.” (*Előtt*) A barbárokra hangszerelt verseknél nem „az írás szenzációjának” (Utasi Csaba), a mimelt mondanivalónak, avagy a keresett feszültségnek az esetleges tüneteit kell számba vennünk, hanem éppen a távolságtartás méltánylandó gesztusát. Általa jön létre az a világteremtő apparátus, amely majd befogadhatja a kis csöppekben adagolt, avagy bűvópataként rejtőzködő szubjektivitást.

Az *alámosott idő* c. utolsó fejezetben a költő végképp beismeri az önmaga felé fordulás kényszerét: „Amikor rádöbbenhetsz, / Hogy éveid szigorú mérlege: / Alámosott idő – / Már zuhanásra kész; / Amikor feldúltál már / Magadban minden árkot, / Minden sírt, minden emléket, / Mindent, ami voltál, / S azt is, ami / Lehetett volna...” (*Alámosott idő*) A költői megnyilatkozást mindenkor ez a személyes érdekelttség hitelesíti, s ha eddig lappangott, most nyíltan vetül felszínre a borzongás, hogy a „szó elől kitérni” (*A háttér ürügyén*) nem érdemes és nem is adatott meg. Ehhez a „választott” (Bányai János) és küzdelmes szembesüléshez nyújt kellően elmélyült vonatkozásrendszert az a látszólagos félrebeszélés, melynek a korabeli kritika a súlytalanságot rója fel.

A maga módján a kötetben meglelt szonettforma is a felvérteztség igényét tükrözi. Az ódon történelmiség tárgyi közege tematikusan, a szonett pedig formailag jelenti azt a rejtőzködést, amely paradox módon éppen a megmutatkozás eszköze.

A *haza gyönyöre* c. utolsó vers már ezt a komplett felkészültséget hordozza annak az ostromállapotnak a megfogalmazásában, amely minden másságnak, „idegenségnek” a meghódítása céljából állt be. A táj és a haza fogalma egybecsúszik, s a költő számára eddig is kihívó téma most különös értelmezést nyer. „Ez a táj: ez már az örök testiség; / Fallikus-nagy, végtelen ódák öröme... Mert a haza: nemzés.” A tájnak-hazának mint „örök teremtségek”, alkotásnak és erotikus tettnek a felfogása bonyolult dimenziókat tár fel ebben az ünnepélyes, de korántsem ódai hangvételű szonettben.

A *Barbaricum*ban (1991) a költő már csak ezen a súlyos hangon tud megszólalni. A tehernek, amit magával hurcol, szinte tapintható jelei a tömört versszakok, a bőven ömlő szózuhatag. Az alcím (*Fúgák és más versek*) zárt zenei formára utal, amely a szakmeghatározások szerint pontosan szabályozott, ellenpontozott, többszólamú mű építését írja körül, amely műfajban az egymás után belépő szólamokon mindig újból végigvonul a téma.

Figyelembe kell még vennünk a könyv eleji József Attila-mottókat, amelyek egy konkrét, időszerűsíthető félelem bélyegei. A hajnali ég érceiben csillogó seregek és a fegyverkező ellenség (J. A.) árnyékában íródnak a *Barbaricum* szövegei. Csakhogy e költészetet az olcsó időszerűség napi politikai alacsonyosságától megvédi a korábbi kötetek. Jung Károly költői világképében ugyanis az ember általában valamilyen hatalomnak alávetett, zubzonyba bűjtatott, végzete ellen nem lázadó lény, élete mégis fegyverkezési hajszában telik, egy mitikus küzdelemre való felkészülésben. Már a *Leng* c. kötetben is kitapogatható ez az életfilozófia, mely szerint az EMBER = KATONA felsorakozásában a „csoda” felhajtóereje is benne van: „mily csoda megjelentek a seregek a cserjés mögött / Ideérzem a hullámzást... / nehéz vértjeik mögül érződik a hatalmas tágulás” (*Korsó alakú föld: Vajdaság*). Az alávetettség képzete erősödik föl ugyanebben a szólamban a későbbi kötet verseiben: „ahogy mindig katonás rendben fekszenek a hűséges alattvalók a sírkamra bejáratánál”. (*Ahogy az ember*)

Ennek a „költő geológiai mélyrétegeiben rejtező időtlen őselménynek” (Szeli István) a sors tragikus fordulatai révén számunkra banális aktualitása lett, s „a profanizáló megfélemlések veszélyének van kitéve” (Szeli István). A bonyolult szabályozott, sokféleképpen ellenpontozott, szólamokat görgető, fúgaszerűen szervezett versek azonban a különösség olyan töménységi fokát képesek elérni, hogy a feltételezett profán üzenet gyanússá, szinte hozzáférhetetlenné válik. Nem a költő hangolódott rá a militáns mindennapokra, hanem az a „történetfilozófiai szinten” (Szeli István) végigvitt „konstans” létbölcsélet nyert lesújtóan drasztikus igazolást, amelyet e költészet a kezdetektől képviselt.

A *Barbaricum*-ban minden korábbi költői tapasztalat mozgásba lendül, magasabb szintre emelkedik. Tematikailag az új versekbe is beépülnek a kő-stúdiumok, a történelmi levegő, az erotika, a botanika, a haza-fogalmak. Formailag viszont szigorú szerveződés vaspántjai közé kényszerülnek az eddig is körvonalazódó, de immár örvénylő áradást okozó élmények. A szonett, a rímek, az áthajló sorok formai kötetlékei, a mondat, a nyelvtan felszaggatása, soknyelvűség (angol, latin, német stb.), tájnyelvi elemek szerveződése, magatartásformák és hangok kavargása és szólamba rendeződése alakítja ki a legtöbbször szabálytalan ránkású ritmust. A „sodródó” „idegen kosz” (*Fújnak a böjti szelek*) beépül a vers szerves rendszerébe. E különleges egyvelegnyelv egyik felhajtóereje az archaizálás és a klasszikus, szónoki stílus. Ellenpontja a modern világ beszüremkedő nyelvi hordaléka és elvont gondolatisága. A versek anyagából a különös hangzású régi és új szavak sajátos kisszótára állítható össze. Az archaizáló pólust fejleszti a folklór képzelet irányába az a profán erotika, amely Jung Károly nyelvének egyik legerőteljesebb kibontakozása. A népies szabadszájúság lenyűgöző valóságfedezetét a néprajzkutató ülteti át nagyfokú virtuozitással a költészetbe: „Mért nem merészeled, mért nem illeted, te szánnivaló, / Kezedd az idők csecsbimbáját, vessződdel ölet;” (*A rétor válasza és kérdése*) másutt: „Ámde az lehet: mégiscsak igaz / A nép tana: a nagyfaszú szél / Dugja szerszámát – ha ez vigasz – / Női eszmébe: az esőbe...” A versnyelv öntükröző funkciója is feléled: „Az idióma – / Láthatólag – jócskán elegyes... / Atyámfia, mért rágódsz a szón?” (*Fújnak a böjti szelek*)

A soknyelvűség hangzavarába telitalálatként robbannak be a humor és a szatíra sugarai. Az irónia fölénye, a játékosság könnyedsége, az ötletek bősége, az eszközök csiszoltsága teszi sikeressé a „stílszerű / En szólva a zaumnij jazük fuvoláz”-ását. (*A Pá Rt. kölnije*) Az orosz kubofuturista által 1922-ben elképzelt értelem nélküli nyelv, a költészet ősfarmája, amely – szerzője szerint – egy költői világnyelvvé nőhetné ki magát, a Jung-féle eurázsiai útirajzban a nyelv negatív burjánzását, elvadását jelzi. „A kései derülátó” szájában idegesen rángatóznak a rangjuk vesztett szavak, a végződésüket elhanyagoló sorok, összekuszálódnak a felgyorsuló asszociációk. „Mert kimart a láz” – ebbe a keserű mondatba futnak össze a vers kinyíló szó-ollói, s mégsem mondható, hogy e költészet keserűségét nem ellenpontozza a derű. Az irónia itt éppen a humor, a gúny és öngúny forrásaiból táplálkozik.

A megszólalás pillanataiban azonban többnyire s egyre inkább búcsúzkodó vallomásokká simulnak. Maguk a címek is a gyászmise „műfaját” járják körül: *Anabázis, sirató; Halottak napja, 1979; Óda és áhítat; Messa da requiem; Saját halottaim; Gyásznének Sótanyi István halálára; Kései bűnbánat; Gyertyák lobognak Kelet-Európában* stb. A versbeszéd a „holtakkal társalgás” lehetőségeit artikulálja szonettekbe csendesedve. Ennek a leülepedő bánatnak talán egyik legfontosabb gócpontja az az elbizonytalanodás, amely a bensőbből indul: „Akit szerettünk, nem tudni, / Szeretjük-e még, / Akit szerettünk még, /

Nem tudni: szeretjük-e. / S szerelem-e egyáltalán." (*Helyzetjelentés a.d. 1979*) Ugyanennek a kétségnek a hígabb megfogalmazása bukkan fel a *Messa da requiem* c. versben: „Ha igaz egyáltalán, hogy volt hitves, / Ha igaz egyáltalán, hogy van szerelem – / Egy elkopott fotográfián.” A gondolat végigvitele árulja el ennek a leszámolásnak, szembeállításnak a jelentőségét, tragikumát: „Mert nem következik már az égvilágon semmi, / Csak a halálba simulás: szóban, ölelésben, / Konok Dunának áradásában, mely elmossa / A partot, előnti a réteket, a kerteket; / Elmossa a földről az élőknél lába nyomát, Kimossa a földből őseit, nevét, csontjait, / S írmaja sem marad többé.”

A „magát élők közt nem lelő” (*A rétor...*) értékrendszerében külön hely illeti meg az ÖRÖKLÉT, az ÖRÖKÉRVÉNYŰSÉG képzetkörét: a nyom, a túlélő, a hátramaradott, a majdan emlékező motívuma már a korábbi kötetekből is előrajzott.

A hiábavalóság sejtelve mégsem kerülheti meg a „burjánzó földméli áhítatot... létmélyi áhítatot” (*Óda és áhítat*), de az ódát zengő „körkörös vagináliák” (*A Pá Rt. köl-nije*) hullámverései már elcsitulni látszanak. Az elégiák bús bölcsellete kétségkívül egyikükből szellemi közeget hoz létre. Megvonja a síkváltások vibrálását, lecsökkenti a vicc fanyar esélyeit („S átmenetileg itt élve és ülve”).

A lemondás árnyékából még fontosabbá válik a *túlélő*, buja vegetáció vonulata: lókamilla sátra, lófej- és leánykörtörvirág, aranyeső, mályva, mohák, füvek, tapadó zuzmók, szederinda, kukorica bódító címerének „örök üzenete”. Flóra és fauna tenyésztete a konok újjászületés őselménye. E költői világkép koordinátái között mindig is a felülkerekedés ábráját rejtette, még akkor is, ha a kiteszított fák „negatív lombosodását” (Fák, égig) észlelte, vagy már csupán emlékeinek virtuális virágait növesztette („hisz még nőnek / E csodás virágok: bent az emlékezetben”). A verseséget számba vevő halandó, az Átmenő, az Átjáró, az Ideiglenes ily módon mégis fölnyit biztosít azzal a bizonyos Örökléttel szemben, hisz tudata, emlékezete révén bármikor átélheti a természet „tékozló pompáját”. (*Óda és áhítat*)

Az *Anabázis* című fejezet fentebb érintett versei közül az *Etűdök és egyebek* emelkedik ki. A szöveg „valahol a holdban, / A mindenség veszteglőhelyén” jelöli meg az elvágyódás színterét, talán az anabázist, azt a támaszpontot, ahová a viszontagságos küzdelmekből meg lehet térni.

A visszakozás poétikája teljesebb ki a tragikus hős ünnepélyes kivonulására utaló *Exodus* c. utolsó fejezetben. Az elégiák „hörgő Miséje” szervesen nő bele a barbár „kémjelentések” szóanyagába. A *Kései bűnbánat* című költői ima ismételt tesz valómást az „árva szülőföldről”, a „historia firtoráról”, a próféta szerteszóródó népéről, a barbárok és rómaiak ezeréves nyomáról. A siratók és imák műfajából természetszerűleg hiányzik az ironikus villódzás, helyébe a pőrén megmutatkozó érzellem hőfoka lép, a szenvedély mint a ráhatás eszköze: „Uram, nézz végig rajtunk!” A kötetzáró rövid ars poetica éppen a „vértoluláshoz hasonlatos heveny indulat” patetikus leértékelődéseire figyelmeztet, a költő tehát tisztában van a panasz, a vallomás műfaji buktatóival. Az „eléggé beszédes patetikát” (*Messa da requiem*) azonban a siratóénekek keretében meg-lelt változatos szerepek által hártja el. Ezek korántsem olyan „szenttelened és közömbösek” (*A költő exitusáról...*), de biztosítanak egy eszköztárat, „Szót: ígét, érthetőt” (*Kései bűnbánat*) adnak a költő szájába, hogy általa kivehetőkké váljanak az indulat idomai.

Egyenes ívű, egynemű anyagból bontakozik ki az *Őszelő a birtokon* c. nagy vers, amely a Jung-költészet flóraélményéből fakadt: egy tők termésig eljutó küzdelmét kíséri végig a leírás. Tiszta egyszerűségében olvad eggyé természet-, irodalom-, vallás-,

erotika-, halál- és történelemélmény, a megszokottnál kevesebb nyelvi fondorlattal, mégis oly olajozottan. A tők „kettős énekszavát” követve a vers is simán kúszik előre a félelemig. „S elfog a félelem.” E fordulat után az újjászületés himnusza öt kérdő mondatba torkollik, egy szellemi érlelődés „féltsucatnyi termésébe”.

A „szajha kor”, a „céda kor” – az előző kötet „ringó históriájával” egyetemben – csupán a „járhatatlan utakat” (*Kései bűnbánat; A kérdés*) kínálja fel. „Nincs történelem, történelmi tapasztalat, fejlődés, előrejutás, emelkedés, szellemi, értelmi gyarapodás, művészeti, esztétikai evolúció, egyedül vak, nyers, öntudatlan történés van”, összegzi Szeli István ezt „az ösztövértörténetfilozófiát”.

A *kérdés* című vers pedig mintha a kérdésekkel végződő gondolatmenetre hozná a végső választ: „Megválaszolatlan marad minden kérdés.”

A visszavonuló lírai hős, „ki mindenről immár lemondhatott” (*Őszelő a birtokon*), az őszinte megrendülés hangját gyakorolja, amibe nem tolulnak „elegyes idiómák”, nem torlódnak súlyos robogással a sok irányból összehordott anyagok, nem vonszolják egymást a szétnyirbált s mégis összekötött szavak, szótagok. Mondhatnánk, kínosabb „kínrímek” zakatolása, az élménylára felszaggatása várat magára a gyászének ki-merültével. A továbblépés lehetősége annál is inkább adott, hisz az elemzésünk elején jelzett szerepjátszó képesség, a mélység és felszínesség elegyítése egy mobilis költői dikció sajátja.

Vonatkozó irodalom

Bányai János: Szerkesztői kommentár. *Híd*, 1976. 2.

Utasi Csaba: A kérge, egybeállt idő. *Híd*, 1977. 6. sz.

Horváth Mátyás: A szülőföld mitológiája. *Üzenet*, 1977. 7–8. sz.

Szeli István: A Barbaricum élményhátteréről. *Híd*, 1992. 1–2. sz.